

LUDWIG VAN BEETHOVEN

LUDWIG
VAN BEETHOVEN

Renée Berthe de Graaf

© 2020 Renée Berthe de Graaf / Uitgeverij U2pi

Titel: Ludwig van Beethoven

Auteur: Renée Berthe de Graaf

Omslagontwerp: Freek Thielsch, grafisch ontwerper

Omslagillustratie: Lithografie van Beethoven met een compositie in zijn hand, afgebeeld in het muziektijdschrift van de "Almanach der Musikgesellschaft", uitgegeven in Zürich in 1834

Datum: 1834

Maker: Onbekend

Plaats: Deze afbeelding is te zien in het Beethoven Haus te Bonn

Uitgeverij U2pi BV, Den Haag, www.jouwboek.nl

Druk: jouwboekdrukkerij.nl

ISBN: 978 90 8759 997 3

NUR: 662

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

INHOUD

VOORWOORD	13
INLEIDING	15
HOOFDSTUK 1	21
VROUWEN IN BEETHOVENS LEVEN: KENNIS, VRIENDIN, LEERLING, GELIEFDE EN/OF MUZE	21
BEETHOVENS KLÄRCHEN Antonie Adamberger	21
DE FRANSE PIANISTE OM WIE BEETHOVEN RUZIE MET HAAR MAN KREEG Marie Bigot	22
EEN VROUW DIE EEN CENTRALE ROL IN BEETHOVENS LEVEN HEEFT GESPEELD Antonie von Brentano	24
BEETHOVENS “ERSATZ” MOEDER EN HAAR DOCHTER, BEETHOVENS EERSTE LIEFDE Helene von Breuning, Eleonore von Breuning	28
DE ZUSTER VAN “ <i>DIE UNSTRERBLICHE GELIEBTE</i> ” Therese von Brunsvik	30
WAS DEZE VROUW “ <i>DIE UNSTERBLICHE GELIEBTE?</i> ” Josefine von Brunsvik Wie was de “ <i>Unsterbliche Geliebte?</i> ”	32

JOSEFINE MET DE MANDOLINE Josephine von Clary	39
EEN GROTE FAN VAN BEETHOVEN Anna Maria von Erdödy	39
EEN DUITSE TALENTVOLLE PIANISTE DIE ZICH ZEER HEEFT INGEZET OM BEETHOVENS MUZIEK TE PROMOTEN Dorothea von Ertmann	41
EEN VROUW AAN WIE DE <i>MONDSCHIEIN</i> SONATE IS OPGEDRAGEN Giulietta Guiccardi	44
DE LEERLINGE BIJ WIE BEETHOVEN EEN BLAUWTJE HEEFT GELOPEN; WAS ZIJ DE BEROEMDE “ <i>ELISE</i> ”? Therese Malfatti	47
DE VRIENDIN DIE VOOR DE NEUS VAN BEETHOVEN WERD WEGGEKAAPT EN TROUWDE MET ZIJN COLLEGA EN VRIEND HUMMEL (1778-1837) Elisabeth Roeckel	48
DE VRIENDIN DIE DE ZIEKE BEETHOVEN SOEP BRACHT Amalie Sebald	50
DE VROUW DIE EEN PIANOFABRIEK HAD Nannette Streicher Zie onder Andreas Streicher	51

EEN ZANGERES, KORDATE MUZIEKREDACTRICE EN MOEDER VAN TWEE DUITSE COMPONISTEN Anna Therese Friederike von Zandt zu Reichartshausen	52
HET LIED “ADELAIDE”	54
DE LIEDERENCYCLUS “ <i>AN DIE FERNE GELIEBTE</i> ”	55

HOOFDSTUK 2

BEETHOVENS VRIENDEN, KENNISSEN EN SPONSORS	57
EEN ZEER DIERBARE VRIEND Carl Friedrich Amenda	58
EEN JEUGDVRIEND Stephan von Breuning	59
EEN MECENAS DOOR BEETHOVEN GENOEMD “LE PREMIER MECENE DE SA MUSE” Johann Georg von Browne	59
EEN WONDERKIND DOOR BEETHOVEN OPGELEID Carl Czerny	60
EEN SUPERRIJKE GRAAF Moritz Christian Johann Reichsgraf von Fries	62
EEN RUSSISCHE PRINS AAN WIE DE ZOGENAAMDE “LAATSTE KWARTETTEN” ZIJN OPGEDRAGEN Prins Nikolai Borisovich Gallizin	63
EEN LEVENSLANGE VRIEND Ignaz von Gleichenstein	65
EEN KEIZERLIJKE VRIEND EN LEERLING Aartshertog Rudolf von Habsburg	67

EEN VRIEND MET DE BIJNAAM “BESTES MAGAHONIHOLZ” Karl Holz	69
EEN ADELLIJKE SPONSOR Ferdinand, 5e Prins Kinsky von Wchinitz & Tettau	70
BEETHOVEN EN DE BROERS LICHNOWSKY DE PRINS MET WIE BEETHOVEN RUZIE KREEG Karl Alois, Prins Lichnowsky	71
DE GRAAF MET DE CANON “ <i>BESTER HERR GRAF, SIE SIND EIN SCHAFF</i> ” Moritz Graf von Lichnowsky	74
DE MECENAS AAN WIE DE LIEDERENCYCLUS “ <i>AN DIE FERNE GELIEBTE</i> ” IS OPGEDRAGEN Franz Joseph Maximilian von Lobkowitz	75
BEETHOVENS HUISBAAS Baron Johann Baptist von Pasqualati Freiherr von Osterberg	76
GEZANT VAN DE TSAAR MET DRIE BIJZONDERE STRIJKKWARTETTEN Graaf Andreas Razumovski	77
EEN MUZIKALE LEERLING EN MANUSJE VAN ALLES Ferdinand Ries	80
EEN ONBETROUWBARE BIOGRAAF Anton Felix Schindler	83

PIANOBOUWER EN VRIEND VAN GOETHE EN SCHILLER Vriend Andreas Streicher	85
DE TWEEDE SURROGAATMOEDER VAN BEETHOVEN Nannette Streicher	88
EEN LEVENSLANGE VRIEND MET DE BIJNAAM “MYLORD FALSTAFF” Ignaz Schuppanzigh	89
EEN GEBOORTIGE NEDERLANDER, OOSTENRIJKS DIPLOMAAT, BIBLIOTHECARIS, MUZIEKLIEFHEBBER, BEWONDERAAR EN MECENAS VAN COMPONISTEN Gottfried Freiherr van Swieten	90
DE EERSTE MECENAS VAN BEETHOVEN Graaf Ferdinand Ernst von Waldstein	93
EEN LEVENSLANGE JEUGDVRIEND EN MEDE-AUTEUR VAN BIOGRAFISCHE NOTITIES Franz Gerhard Wegeler	94
EEN KEIZERLIJK AMBTENAAR EN VIOLIST MET EEN BRIL OP Graaf Nikolaus Zmeskall von Domanovecz	95
TOT SLOT	99
VERANTWOORDING	101
DANKWOORD	102

Muziek is een hogere openbaring dan alle wijsheid en filosofie.

Ludwig van Beethoven

VOORWOORD

Het jaar 2020 is uitgeroepen tot het Beethovenjaar vanwege het feit dat hij 250 jaar geleden is geboren. Hij is terecht wereldberoemd; er zijn bibliotheken over hem volgeschreven. Als muziekliefhebster heb ik lang geaarzeld om over dit onderwerp iets op papier te zetten, mij afvragend of ik wel iets moet of kan toevoegen aan de overweldigende hoeveelheid materiaal dat al bestaat. Ik heb de stoute schoenen toch aangetrokken, omdat het mij onbekend is of de gemiddelde concertbezoeker en muziekliefhebber iets weet over de persoon Beethoven. Had hij wel kennissen, geliefden en vrienden, had hij werkgevers? Zijn compositie “Für Elise” is overal bekend, maar weten we wel wie die Elise eigenlijk was, heeft zij echt bestaan? En dan is er nog het lied “Adelaide”. Dezelfde vragen komen naar boven. Misschien kan dit boekje voor de concertbezoeker en muziekliefhebber een tipje van de sluier oplichten.

Als u, Beethoven-fan, met dit boekje in de hand, iets meer over de persoon Beethoven te weten wilt komen, zult u verschillende mensen ontmoeten – leerlingen, vriendinnen, geliefden en/of muzes, vrienden, collegae, sponsors, allen vogels van diverse pluimage. Misschien gaat zijn muziek dan duidelijker spreken, want de componist heeft heel wat werken aan diverse personen, opgedragen. Bij voorbeeld: de pianosonates “Pathétique”, “Mondschein”, “Waldstein”, “Appassionata”, “Hammerklavier” zijn niet de geringste composities van zijn oeuvre. Als u ook nog de sonate Op. 111, zijn laatste sonate van de 32, heeft beluisterd, kunt u zich misschien een beeld vormen van zijn muzikale ontwikkeling.

U zult verbaasd zijn iets heel moderns in het tweede deel van deze sonate – arietta - te horen. Daarmee was Beethoven zijn tijd ver vooruit.

Ik wens u veel lees- en luisterplezier.

INLEIDING

In het Beethovenjaar 2020 werd overal herdacht dat hij 250 jaar geleden is geboren. Wij kunnen wel stellen dat hij universeel bekend en beroemd is. Hij was een visionair, hij keek over de grenzen van de toenmalige muziek heen, was een vernieuwer, beïnvloed door de ideeën van de Franse revolutie, en was wegbereider naar de romantiek, noem maar op. Toch moeten we niet vergeten dat hij met zijn muziek wortelde in het Weense classisme. Wij kunnen dus zeggen dat hij een schakel was tussen het Weense classisme en de romantiek.

Maar wat weet de gemiddelde muzikliefhebber/concertbezoeker over Beethoven persoonlijk, over zijn relatie tot de vrouwen in zijn leven? Hebben zij invloed op zijn muziek uitgeoefend, bij voorbeeld? Wat weten wij - gemiddelde liefhebbers - daarover?

Beethoven is nooit getrouwd geweest. Dat wil niet zeggen dat hij contactarm was wat de dames aangaat. Bovendien had hij een licht ontvlambaar gemoed. Hij was snel verliefd, maar die verliefdheid duurde bij hem meestal niet zo lang.

De vrouwen waren wel degelijk in zijn leven aanwezig. Hij was een graag geziene muzikleraar, ook bij de dames. Als leraar schreef hij soms muziek voor zijn leerlingen en, heel slim, maakte hij die muziekstukken net een graadje moeilijker dan het niveau van die aanminnige jongedames. Zo sneed het mes aan twee kanten: hij was dan verzekerd van meer inkomsten, want de meisjes wilden zich niet laten kennen, en bleven langer studeren op de muziek.

Aan de andere kant kon Beethoven dan langer genieten van hun aanwezigheid.

Van enige dames is bekend, dat ze in meerdere of mindere mate een rol in Beethovens leven hebben gespeeld. Er zijn er ook bij, aan wie Beethoven composities heeft opgedragen. Ook zijn er liefdesbrieven van hem bekend, van sommige weet men het bestaan al langer, maar er zijn ook enige die verdwenen waren, maar toch uiteindelijk zijn opgedoken.

Bovendien zijn er enkele composities bekend, met de titel opgedragen aan ..., gevolgd door een vrouwen naam, of bij voorbeeld is er een lied-cyclus getiteld "*An die ferne Geliebte*"; ook is er het bekende pianostuk, genaamd "*Für Elise*". Dan gaat men zich afvragen wie daarachter zou kunnen steken.

Beethoven heeft, ondanks zijn moeilijke karakter, bewonderaars gehad, goede vrienden en kennissen en ook sponsors-bewonderaars. Aan sommigen heeft hij composities opgedragen, waaronder heel beroemde werken. Hij was een harde onderhandelaar, wat zaken aangaat, toch had hij ook leuke kanten; zo schreef hij bij voorbeeld voor zijn vriend Zmeskall: "*Duett mit zwei obligaten Augengläsern*" (een duet voor viola en cello, Wo0 32 *met verplichte brillenglazen!*), want beiden droegen een bril als ze samen aan het musiceren waren. Het is de moeite waard naar dit charmante duet te luisteren, je kunt je voorstellen hoe de beide vrienden in hun vriendschap dit werk met veel plezier gespeeld hebben!

Zachte kanten had hij ook, daarvan getuigde Karl Holz, violist en vriend, hoe Beethoven hevig geëmotioneerd raakte bij de herinnering aan het componeren van zijn

beroemde “*Cavatina*”, het vijfde deel van strijkkwartet No. 13, opus. 53. (Zie hierover Hoofdstuk 2, onder paragraaf Karl Holz).

Voordat wij op zoek gaan naar deze vrienden en kennissen om misschien iets beter Ludwig van Beethoven te leren kennen en ons te verbazen over dit muzikale genie, volgt eerst een beschrijving van de indruk die de componist op een tijdgenoot heeft gemaakt. Daarna laten wij Beethoven zelf aan het woord in een paar citaten.

Indruk van een tijdgenoot:¹

“De ochtend dat ik Beethoven voor het eerst zag, als ik mij niet vergis, attendeerde Blahetka... mij op een stevige, korte man met een erg rood gezicht, kleine, priemende oogjes en borstelige wenkbrauwen, gekleed in een zeer lange overjas welke bijna tot zijn enkels reikte, die om een uur of twaalf de winkel [de muziekhandel van Steiner en Haslinger] binnenkwam. Blahetka vroeg me ‘Wie denk je dat dat is?’ en ik riep meteen uit: ‘Dat moet Beethoven zijn!’ Want ondanks de felle kleur van zijn wangen en zijn algehele slordigheid, lag er in die kleine, doordringende ogen een uitdrukking die geen schilder kon vangen. Het was een gevoel van verhevenheid en melancholie tegelijk.”

Aangehaald in Thayer's Life of Beethoven, herzien en geredigeerd door Elliot Forbes (Princeton, 1967), pag. 873.

1 Grout & Palisca, Geschiedenis van de Westerse muziek. Olympus, z.j., p. 588.

Nu komt Beethoven zelf aan het woord:
Omstreeks 1796 begonnen de eerste symptomen van Beethovens doofheid merkbaar te worden. Die verergerden zich met de jaren en omstreeks 1820 was hij vrijwel doof. In 1802 heeft hij voor zijn broers een brief geschreven, die later na zijn dood in zijn bureau werd gevonden, het “*Heiligenstädter Testament*” geheten. Hierin beschrijft hij heel ontroerend hoe hij met het besef volledig doof te worden – zowat hij ergste wat een musicus kan overkomen – omging.

“Ik ben gedwongen in eenzaamheid te leven, als een banneling. Alleen als het echt niet anders kan, kan ik mij onder de mensen begeven. Als ik bij anderen in de buurt kom breekt het zweet me uit en vrees ik te worden blootgesteld aan het gevaar dat iemand mijn toestand opmerkt. Zo is het steeds geweest gedurende de laatste zes maanden die ik op het platteland doorbracht. [...] Wat een vernedering, als iemand naast mij een fluit in de verte hoorde en ik niets hoorde, of iemand een zingende herder hoorde en ik ook weer niets hoorde. Zulke incidenten dreven me bijna tot wanhoop, er was weinig méér voor nodig of ik had een einde aan mijn leven gemaakt – alleen mijn kunst weerhield me ervan. Ach, het leek me onmogelijk de wereld te verlaten voor ik alles naar buiten zou hebben gebracht wat ik in me had. [...] Oh Voorzienigheid – gun me ten minste één dag van pure vreugde – het is zo lang geleden dat ware vreugde in mijn hart weerklonk.” [...].²

² Uit Grout & Palisca, *Geschiedenis van de Westerse muziek*. Olympus, z.j. pp. 588-589.

Beethoven was graag in de natuur en had de gewoonte lange wandelingen te maken. Dat gaf hem inspiratie en hij componeerde graag buitenshuis. Daarover schreef hij het volgende:

*“Je vraagt me waar ik mijn ideeën opdoe? Ik zou het niet met zekerheid kunnen zeggen: ze komen ongenodigd, direct of indirect. Tijdens mijn wandelingen in de vrije Natuur, in de stilte van de nacht, bij het eerste zonnegloren kan ik ze bijna vastgrijpen. Ze worden opgewekt door stemmingen die de dichter in woorden omzet, en ik in tonen, galmen, bulderen en razen tot ze ten slotte de vorm van noten voor me aannemen.”*³

Na door het bovenstaande een blik op zijn uiterlijk te hebben geslagen en een inkijkje in Beethovens gemoedstoestand te hebben gekregen, gaan we nu kennis maken met verschillende dames en heren die in meerdere of mindere mate een rol in Beethovens leven hebben gespeeld.

Wij beginnen in hoofdstuk 1 met de dames. Het is opvallend dat zijn leerlingen vaak adellijke dames waren, dus van goeden huize en meestal niet onbemiddeld. Dat was niet zo verwonderlijk want die konden het zich financieel veroorloven een bekend musicus als leraar te nemen. Wij hebben een aantal leerlingen gevonden. Er zijn er natuurlijk meer geweest dan die in dit boekje ter sprake komen, zoals bij voorbeeld Gravin Babette von Keglevich, aan wie Beethovens prachtige pianosonate

³ Ibidem, p.589.